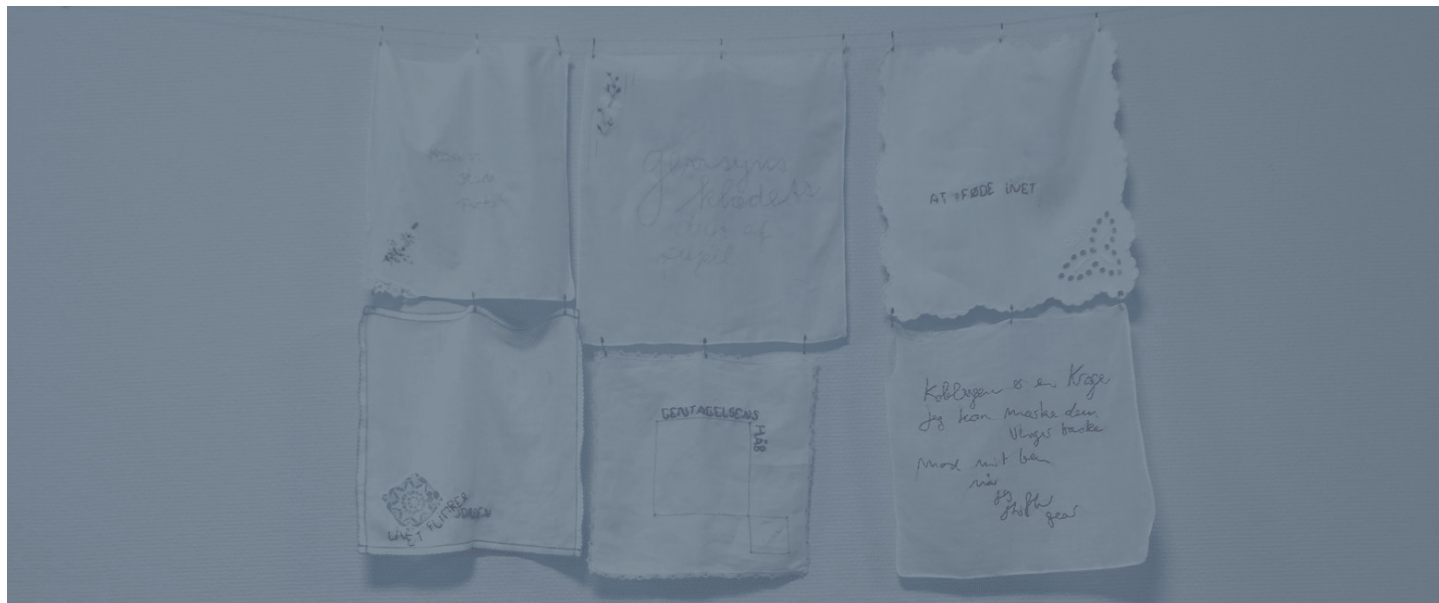




FAGSTOFF

Kunstens helbredende kraft

Juni 17, 2025

Last ned som PDF

Forord: Kunst og mental helse – forskningsprogrammet REWRITALIZE



Birgit Bundesen

Overlege ved Psykiatrisk Senter Amager.

Faglig leder for forskningssøylen Kunst og Recovery, Hovedstadens Forskningsenhet for Recovery. PCA.

Bakgrunn

Bakgrunnen for REWRITALIZE og utviklingen av det manualiserte skriveverkstedsformatet som gruppeintervensjon i psykiatrien er at det de siste tjue årene har vært en fornyet oppmerksomhet rundt kunst og kultur i helsefremmende sammenhenger, som utgjør et voksende felt både i Danmark og internasjonalt. I 2019 gjennomførte WHO en såkalt scoping review som kartla over 4 000 ulike internasjonale studier som beskriver kunst og kulturs påvirkning på menneskers helse gjennom livsløpet – fra svangerskap til geriatrisk og palliativ behandling. Effektene spenner fra raskere rehabilitering, reduksjon i medisinbruk og legebesøk, til reduksjon av fysiske og psykiske smerter (Fancourt et al. 2019).

Feltet er imidlertid fortsatt i en tidlig fase, og det etterlyses flere studier som samtidig oppfyller helsefeltets krav til stringens, objektivitet og skalerbarhet – uten å miste human- og samfunnsvitenskapenes fokus på personlige detaljer og sosiale kompleksiteter (Clift 2020). Begge typer data er avgjørende for å kunne avgrense de helsefremmende effektene av kunst- og kulturtiltak, og det er nødvendig å utvikle etisk forsvarlige metoder for å bringe kultur og helse i spill i helsefremmende arbeid. Det er altså ennå ikke med sikkerhet identifisert avgjørende virksomme mekanismer knyttet til kunstens mulige innvirkning på psykiske lidelser (de Witte et al. 2021; Vickhoff 2023). En oversett mangel i feltet er, overraskende nok, inkluderingen av kunsthistoriske innsikter og kunnskap (Liljefors 2020), samt tydeligere konseptualiseringer av hvilken type kunst og hvilke praksisformer som virker – for hvem og hvordan. Innenfor skriving er mange ulike metoder blitt brukt, inkludert ekspressiv skriving, narrativ terapi, poesiterapi og så videre.

Kreativ skriving er en metode som i flere tiår har vært brukt ved universiteter og forfatterskoler, men som er helt ny i helsesammenheng (Bundesen, B., Rosenbaum, B., 2021a; Llambías og kollegaer, 2024). Gjennomganger som undersøker de helsefremmende effektene av skriving, peker på at det er den fasiliterte skrivingen som kan ha positiv virkning (Nyssen og kollegaer 2016), og at det særlig kan være gunstig for personer med psykiske lidelser (Mundy og kollegaer 2022). Forskning antyder også at formatet «participatory arts», eller deltakerorientert kunst, har en positiv effekt på recovery – altså det å leve et meningsfullt liv innenfor og utover rammene av psykisk sykdom (Leamy og kollegaer, 2011; Stickley og kollegaer, 2018). Men som allerede nevnt, er feltet vitenskapelig sett svært ungt, og det etterlyses flere studier – blant annet undersøkelser av de virksomme mekanismene ved kunstnerisk deltakelse for mennesker med psykiatriske utfordringer.

Innenfor det brede feltet kultur og helse (Fancourt og kollegaer 2019) finner vi området «skriving og mental helse» (Uldbjerg og kollegaer red. 2021). Dette er i seg selv et ungt, men

likevel omfattende felt (Nyssen et al. 2016). Akkurat som i kultur- og helsefeltet mangler det både godt beskrevne intervensjoner og systematiske målinger av effekter og virkninger, samt kvalifiserte forslag til virkningsmekanismer. Det første steget i REWRITALIZE-forskningen var derfor å gjennomføre en systematisk gjennomgang for å kartlegge eksisterende kunnskap (Mundy og kollegaer 2022). Ved første søk ble det identifisert 7 400 forsøk med artikler som beskrev skriving i gruppe for mennesker med psykiske lidelser, men etter sortering etter kvalitetskriterier sto kun 5 artikler igjen. Konklusjonen var at det finnes tegn på at gruppeskriving har en positiv effekt på helseparametere for mennesker med psykiske lidelser, og at feltet er stort og lovende. Samtidig er det behov for langt mer forskning som fokuserer på strukturerte, godt beskrevne intervensjoner og utvikling av nye metoder som kan favne både kvantitative og kvalitative tilnærminger – dersom kunst- og skrivegrupper skal kunne skaleres og ha håp om implementering i psykiatrien. Det er mulig, men forskningsfeltet er ungt og veien er fortsatt lang.

Forskningsprogrammet rundt det manualiserte skrivegruppeforløpet REWRITALIZE

Forskningsprogrammet REWRITALIZE har siden 2017 utviklet kunstgrupper og forsket på deres helsefremmende virkninger for personer i psykiatrisk behandling (Bundesen og kollegaer 201). Kunstgruppeformatet REWRITALIZE er konseptualisert som en hybrid mellom en kunstnerisk gruppe og en gruppeterapeutisk intervensjon, ledet av et tandem bestående av en kunstnerisk leder og en helseprofesjonell med-terapeut (Bundesen og Rosenbaum, 2021a, b, c; Rosenbaum og Lindhardt, 2024). Skrivegruppen er et manualisert 15-ukers deltakerorientert kunstgruppeformat (Bundesen og kollegaer, 2024b). Metoden er kreativ skriving i gruppe.

Det har vært et følgeforskningsprosjekt knyttet til programmet, med innsamling av kvantitative data før og etter forløpet, samt kvalitative data i form av retrospektive semistrukturerte fenomenologiske intervjuer som adresserer recovery-variabler hos deltakerne. Resultatene viser effekt både på klinisk og personlig recovery (Bundesen et al., under forberedelse). For personer med schizofreni har det blitt påvist effekt på kliniske variabler etter 15 ukers deltakelse i REWRITALIZE (Henningsson et al., 2024). Prosjektets etos bygger på prinsippet om samskaping mellom forfattere, helsepersonell, kunsthistorikere og brukere av psykiatritjenester (Bundesen og kollegaer, 2021; Rieder og Bundesen, 2023; Jensen og Bundesen, 2023).

Deltakerorienterte kunstgrupper (participatory arts) ledes av kunstnere, og det primære målet er å møtes for å skape kunst. De terapeutiske effektene som oppstår, er sekundære og springer ut av den kunstneriske deltakelsen, som er det sentrale. Participatory arts har de siste årene blitt integrert i helsesektoren, og det finnes tegn på at det kan ha en positiv effekt på recovery

og sosial inkludering for personer med psykiske lidelser (Stickley og kollegaer 2018; Sayers og Stickley 2018; Bundesen og Söchting, 2024), samt bidra til økt trivsel (Daykin et al. 2021). Likevel er de virksomme faktorene fortsatt ikke kartlagt (de Witte og kollegaer 2021).

Planen for forskningsprogrammet fremover er å gjennomføre flere kliniske studier. For tiden pågår et randomisert klinisk studie som inkluderer pasienter fra seks psykiatriske sentre på Sjælland og Bornholm, for å undersøke om recovery-effekter kan påvises (Henningsson og kollegaer 2024). I tillegg skal det igangsettes en effektstudie med både kvalitative og kvantitative målinger av videobaserte grupper i løpet av de kommende årene.



Poetisk broderi. Kilde: <https://ckms.dk/skrivegruppe/>

KUNSTENS HELBREDENDE KRAFT

av PABLO LLAMBÍAS

Jeg underviste i litterær skrivning i psykiatrien. Det var en del af et forskningsprojekt. Engelske undersøgelser havde vist, at deltagelse i skrivegrupper havde gavnlig virkning på psykiatriske patienters evne til *selfefficacy*, det ville sige evnen til at kunne mestre en given situation. Jeg havde personligt en oplevelse af, at skrivegrupper bragte mennesker tættere på hinanden; det havde en effekt, at de delte dette tredje mellem sig, teksten.

Baggrunden for etableringen af psykiatriske skrivegrupper var akut. Der kunne ikke udvikles yderligere på psykiatriske medikamenter. Man havde skruet på alt, hvad man kunne skrue på. Psykisk sygdom var i færd med at overhale malaria som verdens største sygdom. Skrivekurserne var et forsøg på at udvikle nye behandlingsmetoder. De blev overvåget med psykometriske målinger, der var interviews før og efter, og teksterne blev indsamlet i håb om, at man kunne bevise, at det virkede.

Virkede det?

– Første udkast er som regel bare en skitse, sagde jeg. Sådan er det i hvert fald for mig. Skitsen males over mange gange, bliver fyldt ud, ændret, tilføjes detaljer. Efterhånden vil det vise sig, hvad det er, man er i gang med at skrive.

Jeg sad over for det lille skrivehold bestående af seks personer. De fem af dem var i rekonvalescens for forskellige psykiatriske sygdomme, den sjette var en psykolog, der var parat til at træde til, hvis de fem øvrige skulle få behov for det (hvis skrivningen for eksempel *triggede* et eller andet), ellers deltog hun på lige fod med de andre.

Vi sad omkring et bord i et mødelokale i Psykiatrisk Center Amager. Centeret havde til huse i en massiv rødstensbygning, der engang havde været et hospital tilknyttet Sankt Elisabeth Søstrene, en katolsk nonneorden. Rummet, som vi sad i, var et typisk institutionslokale med ovalt mødebord, stole med koboltblåt stof, grønne planter, som man udtrykkeligt ikke selv måtte vande, whiteboard, et sofaarrangement i slidstærke materialer i den fjerne ende af rummet. Vi var i januar måned, og træerne udenfor stod nøgne i vinterlyset, der blegte faldt ind gennem vinduerne.

– Et godt sted at starte, sagde jeg til kursisterne, er rummet. Rummet er ikke bare en kulisse, men den fysiske virkelighed, som vi mennesker på godt og ondt er indfoldet i. Vi kan tænke os til alt muligt, men vi kan ikke løbe fra kroppen. Kroppen befinder sig altid et sted. Den er i en

situation. Den registrerer, hvad der foregår. Kroppen er altid prisgivet omstændighederne og sig selv. Verden forstås med kroppen. Kroppen har fem eller flere sanser, lad os prøve at få dem aktiveret i skrivningen.

Jeg kiggede på kursisterne. To af dem var mænd, jeg vurderede dem til at være i slutningen af tyverne. Den ene af dem havde på eget initiativ sagt, han havde en skizofreni. Den anden kendte jeg ikke diagnosen på. Jeg prøvede at undgå at komme til at kende deres sygdomshistorier. Jeg ønskede ikke, at det påvirkede min undervisning. Jeg ønskede at undervise dem ligesom alle andre. Det var litteraturen, det handlede om. Niveauet skulle hverken sænkes eller hæves. De skulle have samme oplevelser med litteratur som mine øvrige kursister. Det var dét, der havde den bedste effekt, mente jeg.

Tre af dem var kvinder. Den ældste af dem vurderede jeg til at være omtrent fyrre år gammel, mens de to andre var yngre, måske helt ned til tyve år. Hvis jeg fik vredet armen om på ryggen og skulle sige noget om, hvad der adskilte denne gruppe fra andre grupper, var det måske graden af udadvendthed eller indadvendthed. På den anden side var jeg så vant til grader af øget sensitivitet blandt folk, der skrev, at jeg ikke skulle kunne sige, om jeg bildte mig noget ind. Der var en grund til, at folk skrev. Det kunne mærkes.

– Lad os begynde med en lille øvelse, sagde jeg. Skriv, hvad der falder jer ind. Der er intet bestemt emne; der er intet, der er for småt. Der er intet politi, der kigger jer over skulderen for at se, om det nu er godt nok, klogt nok, litterært nok, lødigt nok, ansvarligt nok. Hér er alt tilladt. Det er ikke meningen, I skal læse det op bagefter. Det er til eget brug. Det er opvarmning. Jeg giver jer nogle minutter. Jeg skal nok sige til, når vi nærmer os tiden.

Kursisterne bøjede sig over papirerne og begyndte at skrive.

Virkede det?

Jeg prøvede altid at udskyde det tidspunkt, hvor de psykiatriske patienter skrev om deres sygdomsforløb. Jeg havde ikke noget imod *case stories*, mange af dem kunne være spændende, men sproget klaskede ofte sammen som pap i regnvejr, når det kom til at beskrive den indre verden. “Jeg havde det dårligt.” “Jeg kunne ikke se lys for enden af tunnellen.” “Min mor havde sine egne problemer.” “Jeg gik gennem den værste tid i mit liv.” Sproget blev abstrakt, opsummeret, klichéfylt, fattigt. Jeg følte, jeg var nødt til at lære kursisterne at skrive med kroppen, inden de eventuelt begyndte at skrive om deres traumer. De havde fremlagt deres sygdomshistorie så mange gange for psykologer og psykiatere, at den fremstod med alle deres vendinger og formuleringer. De kunne den til fingerspidserne. De kunne den så godt, at den stod i vejen for god skrift. De måtte have kroppen med, rummet. Først derefter ville de kunne

skrive en tekst, der berørte andre end deres pårørende og de, der under alle omstændigheder ville blive berørt, hvis du græd og sagde, du havde det dårligt.

Jeg kiggede op. Kursisterne var færdige med den opgave, jeg havde stillet dem. Selvom jeg havde sagt, at den første øvelse var til eget brug, var der alligevel nogen, der gerne ville læse op. Det måtte de gerne. Jeg kommenterede let på teksterne, fremhævede nogle gode detaljer; det var vigtigt at give folk glæde ved at skrive. Det var så nemt at blive frustreret over, at man ikke kunne. Jeg vidste om nogen, hvor svært det var. Lige så langsomt åbnede vi nogle døre op. Hér kunne man gøre det anderledes. Hér kunne man styrke nogle træk, der allerede fandtes i forvejen. Hér kunne man prøve at gå hen.

Jeg så rundt på kursisterne. De så ud til at være med. De var naturligvis stadig usikre på sig selv og på hinanden, selvom vi havde mødtes mange gange før. De var bange for at falde igennem, for at blive til grin. Det holdt aldrig op. De var, som de fleste mennesker, bange for ikke at være elskede.

– Godt, sagde jeg, da jeg var færdig med at kommentere på deres tekster. Eftersom dette er den sidste gang, har vi som bekendt en obligatorisk opgave, som vi stiller alle holdene. Det er en både nem og svær opgave.

Jeg gjorde en lille kunstpause og vippede med øjenbrynene.

– I skal skrive et selvportræt.

Kursisterne smilte til hinanden. De havde på en måde ikke lavet andet. Det var sjovt, så hurtigt man lærte hinanden at kende på workshops, også selvom folk skrev om noget helt andet end sig selv, også selvom de skrev fiktion.

Vi forfattere, der underviste i psykiatrien, fulgte løseligt en plan, der øgede sværhedsgraden hen over de femten gange, som kurset varede. Vi håbede med progressionen at stimulere evnen til indlevelse, empati, og øge den dér selfefficacy, som jeg talte om tidligere. Vi var ikke helt enige om, hvordan planen skulle se ud, der var plads til variation. Man underviste bedst i noget, man selv var interesseret i. Jeg kunne godt lide den sidste opgave. Indstigningstærsklen var lav, men mulighederne uendelige. Jeg morede mig over, hvor forskellige folks tekster kunne se ud. Folk fandt hele tiden på nye ting, som jeg aldrig havde set før.

– Der er ét dogme, sagde jeg. Der skal være et rum. Resten er op til forhandling. I må bruge personlige pronominer efter eget ønske, I må bruge anaforer, tekstmaskiner, I kan tage

udgangspunkt i en rejse, I kan skrive i versaler, begrænse antallet af vokaler eller konsonanter, I kan gøre lige, hvad I lyst til. Men der skal være et rum. Det er det eneste, der ligger fast.

Jeg rejste mig og skrev nogle af mulighederne op på tavlen. De var baseret på de opgaver, de havde arbejdet med over de hidtidige fjorten gange.

– Er der nogen spørgsmål?

Det var der ikke. Nogle af dem var allerede på vej ind i det rum, jeg kendte så godt. Man blev fjern. Ens nærmeste kunne have svært ved at komme i kontakt med én. Hvis de sagde noget til én, blev man afbrudt. Det kunne være svært at finde tilbage igen.

Jeg havde vænnet mig til, at én af dem sad længe og kiggede ud i luften, som om han ikke kunne finde på, hvad han skulle skrive. Han tænkte sig i virkeligheden om og ledte efter et sted at begynde. Efter et stykke tid samlede han sin koncentration og vendte den indad. Så satte han pennen til papiret.

Jeg satte vækkeuret til på min telefon. De fik lang tid til denne den sidste opgave, fyrré minutter. Jeg var parat til at give dem mere, hvis de så ud til at være optagede, men jeg skulle også sørge for, at der var tid til at læse og kommentere på teksterne bagefter. Jeg kastede et sidste blik på dem for at forvise mig om, at de var godt i gang. Psykologen var i fuld gang ligesom de andre.

Jeg satte mig ned og noterede, hvad de arbejdede med. Det var ikke kun stoffet, det handlede om, men også tonearten, stilen, synsvinkler, alle de millioner af greb, man kunne tage i litteraturen. Dét var noget helt andet end den personlige beretning i den terapeutiske tekst, hvor man var tvunget til at opsummere sig selv i korte abstrakter. Gennem dét at opleve kroppe i rum, sådan som man gjorde i scenisk-sanselige tekster, fik vi adgang til helt andre, dybere erkendelser om det menneskelige og om det menneske, der havde været i berøring med teksterne, forfatteren. Det var dét, der gav litteraturen dens potentielt helende karakter: At man via læsning kunne erkende et (andet) menneske i rum. Det var sådan, vi genkendte et menneske: I al dets kropslige skrøbelighed.

– Haha, sagde jeg nogle gange til møderne, hvor vi diskuterede projektet. Se blot på forfatterne, hvor sunde de er.

Jeg skulle ikke kunne sige, om det (alene) var kursets skyld, men jeg syntes, kursisterne havde mere lys i øjnene, end da jeg mødte dem i begyndelsen af efteråret. De havde alle lyst til at

skrive videre, sagde de. De var kommet mere overens med deres psykiske lidelser, måske, de talte i hvert fald om dem på en helt anden måde.

– På et tidspunkt bliver det muligvis objektiveret, havde jeg sagt til én af de unge mænd, der havde problemer med at holde sin selvagtelse højt. På et tidspunkt bliver det bare stof. Selvom det er én selv, der handler om, forvandles man på et tidspunkt til en karakter i en tekst. Det kan tage tid. Mindst et år er min erfaring, ofte mere. Når man er kommet dertil, behandler man karakteren i teksten som én, der gør noget, siger noget, tænker noget på linje med andre karakterer i teksten og i verden.

Jeg pakkede mine ting sammen. Psykologen var ved at affotografere deltagernes tekster til projektet. Jeg vinkede, da jeg gik; følelsen af, at jeg ikke gav dem nok, var der stadig, men den var blevet mindre med årene. Man gjorde det så godt, man kunne. Det var godt nok.

Skønlitteraturen indsatte kroppen i en fiktionel drøm. Med skønlitteraturen fik vi lov at drømme vores sansende krop gennem universer, vi ellers ikke ville opleve. Vi oplevede verden gennem den andens sansende krop. Vi satte os i en andens sted; ikke via identifikation, ikke via empati, ikke via abstraktion, men via kroppen. Med egen krop mærkede vi, hvad den anden mærkede. Dét var skønlitteraturens fornemmeste egenskab.

Litteratur (forord):

Bundesen, B., Rieder A., Bencke, I. & Franceschi, P. (2022). Center for Kunst og Mental Sundhed som et omsorgsrum. *Bibliotek for Læger* <https://ugeskriftet.dk/bfl/nationalt-center-kunst-og-mental-sundhed-som-gaestfrihedens-sted>

Bundesen, B. (2021). The affective resonance processes in creative writing groups – Retroaffective restructuring of the self in creative writing for people suffering from schizophrenia-spectrum disorder. *Journal of InterCultural philosophy*, 1, s. 59-72. <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/icp/article/view/84399>.

Bundesen, B. (2022,). Kreativ skrivning som kur mod omsorgstræthed. *Månedsskrift for almen praksis*. <https://www.maanedsskriftet.dk/files/pdf/13205.pdf>

Bundesen, B., Aymo-Boot, M., Djørup, A., Fritzsche, L., Gejl, T., Levin, K., Llambías, P., Printzlau, G.A., Serup, M.G. & Rosenbaum, B. (2020). REWRITALIZE: Participatory Creative Writing Groups Led by Authors in Collaboration with Mental Health Care Professionals for People Experiencing Severe Mental Illness. *Nordic Journal of Arts, Culture and Health*, 2, s. 140-147. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/issn.2535-7913-2020-02-05>.

Bundesen, B. & Rosenbaum, B. (2021a). REWRITALIZE: Kreative skrivegrupper som del af den psykiatriske behandling. I L. Gammelgaard, M. Raakilde (red.). *Skrivning og Sundhed*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Bundesen, B. & Rosenbaum, B. (2021b). Skrivegrupper som en ny gruppebaseret hybrid mellem en kunstworkshop og en gruppeterapeutisk intervention for mennesker med psykisk lidelse. *Psyke og Logos*, 41, s. 154-170.

Bundesen, B. & Rosenbaum, B. (2021c). Skrivegrupper som resonansrum. Pædagogiske og gruppeterapeutiske pointer fra et pilotprojekt i psykiatrien ledet af skønlitterære forfattere. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, 4, s. 78-87.

Bundesen, B. & Rosenbaum, B. (2023). Reading the self-other drama of the clinical encounter: The role of literary reading and writing as a challenge for psychiatrists. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 46(4), s. 309-315.

Bundesen, B. & Rosenbaum, B. (2023b). REWRITALIZE: Krop, Kunst og Terapi. I S. Køppe, H. Winther & J. Toft (red.). *Krop, Kunst og Terapi* s. 255-279. København: Munksgaard/Reitzel.

Bundesen, B. & Antic, A. (2024). Den medicinske journal som historisk format og tekstgenre. *Bibliotek for Læger*, 216. årgang(4)

Bundesen, B. (red.), Brestisson, J., T. (red.), Llambías, P. (red.), Rosenbaum, B. (red.) (2024a): *Kunsten at Komme Sig. REWRITALIZE, skrivegrupper i psykiatrien*. KLIM.

Bundesen, B., Søchting, R. (2024): Kunstworkshoppen som Resonansrum. I: Bundesen, B. (red.), Brestisson, J., T. (red.), Llambías, P. (red.), Rosenbaum, B. (red.): *Kunsten at Komme Sig. REWRITALIZE, skrivegrupper i psykiatrien*. KLIM. S. 285-326.

Bundesen, B., Llambías, P., Rosenbaum, B. (2024b): Manual for REWRITALIZE. I: Bundesen, B. (red.), Brestisson, J., T. (red.), Llambías, P. (red.), Rosenbaum, B. (red.): *Kunsten at Komme Sig. REWRITALIZE, skrivegrupper i psykiatrien*. KLIM. S. 147-178.

Daykin, N., Mansfield, L., Meads, C., Gray, K., Golding, A., Tomlinson, A. & Victor, C. (2021). The role of social capital in participatory arts for wellbeing: findings from a qualitative systematic review. *Arts & Health*. 13(2), s. 134–57.
<https://doi.org/10.1080/17533015.2020.1802605>

Fancourt, D. and Finn, S. (2019) What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review, Health Evidence Network Synthesis Report. Copenhagen. doi: 10.18261/issn.2535-7913-2020-01-08.

Fancourt, D., & Joss, T. (2015). Aesop: A framework for developing and researching arts in health programmes. *Arts & Health*, 7(1), 1–13. <https://doi.org/10.1080/17533015.2014.924974>

Henningsson, S., Brestisson, J.T., Ardal, G., Rosenbaum, B. & Bundesen, B. (2024). Arts and mental health: Assessment of changes in self-reported wellbeing, psychotic-like experiences, mentalisation and self-efficacy for persons with schizophrenia spectrum disorders participating in the creative writing group intervention REWRITALIZE. *Nordic Journal of Psychiatry*, 78(8).

Henningsson, S., Brestisson, J.T., Bjørkedal, S.-T.B., Bundesen, B., Nielsen, K.S., Ebersbach, B., Hjorthøj, C. & Eplov, L.F. (2024). REWRITA-LIZE your Recovery A study protocol for a randomised controlled trial (RCT) examining the effectiveness of the new recovery-oriented creative writing group intervention REWRITALIZE for people with severe mental illness. *BMC Psychiatry*.

Jensen, A. & Bundesen, B. (2023). Working together: the National Centre for Arts and Mental Health in Denmark. *Perspectives in Public Health*, 143(3), s. 129-130.

Leamy M, Bird V, Le Boutillier C, Williams J, Slade M. Conceptual framework for personal recovery in mental health: Systematic review and narrative synthesis. *Br J Psychiatry*. 2011;199(6):445-452. doi:10.1192/bjp.bp.110.083733

Liljefors, M. (2020) 'Knowledge worlds apart: Aesthetic experience as an epistemological boundary object', in: *Movement of knowledge: Medical humanities perspectives on medicine, science, and experience*. Nordic Academic Press (Kriterium), pp. 205–232. doi: 10.21525/kriterium.24.i

Llambías, P. (2022). Verden forstås med Kroppen. *Månedsskrift for almen praksis*, 5, s. 352-357.

Mundy, S., Kudahl, B., Bundesen, B., Hellström, L., Rosenbaum, B., Eplov, L.F. (2022). Personal and clinical recovery outcomes of group-based writing interventions for people with mental illness: A Systematic review. *Nordic Journal for Arts, Culture and health*, 4, s. 1-18. <https://doi.org/10.18261/njach.4.1.119>

Nyssen, O.P., Taylor, S.J.C., Wong, G., Steed, E., Bourke, L., Lord, J., Ross, C.A., Hayman, S., Field, V., Higgins, A., Greenhalgh, T. & Meads, C. (2016). Does Therapeutic Writing Help People with Long-Term Conditions? Systematic Review, Realist Synthesis and Economic Considerations. *Health Technology Assessment*, 20(27), s. vii-368, <https://doi.org/10.3310/hta20270>.

Rieder, A. & Bundesen, B. (2023). *Smerte-Hjerte. Et kontinuitetsnotat*. Gyldendal.

Rosenbaum, B., Lindhardt, A. (2024): Gruppen som dynamisk Rum: co-terapeutens rolle i REWRITALIZE. I: Bundesen, B. (red.), Brestisson, J., T. (red.), Llambías, P. (red.), Rosenbaum, B. (red.): *Kunsten at Komme Sig. REWRITALIZE, skrivegrupper i psykiatrien*. S. 247-261.

Stickley, T., Wright, N. and Slade, M. (2018) The art of recovery: outcomes from participatory arts activities for people using mental health services, *Journal of Mental Health*, 27(4), pp. 367–373. doi: 10.1080/09638237.2018.1437609.

Vickhoff, B. (2023). Why Art? The Role of Arts in Arts and Health. *Frontiers in Psychology*, 14, s. 765019–765019, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.765019>.

de Witte, M., Orkibi, H., Zarate, R., Karkou, V., Sajjani, N., Malhotra, B., Ho, R.T.H., Kaimal, G., Baker, F.A. & Koch, C.K. (2021). From Therapeutic Factors to Mechanisms of Change in the Creative Arts Therapies: A Scoping Review. *Frontiers in Psychology*, 12, s. 678397–678397. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.678397>.

Annet presse:

Arrouas, M., Boll, I. & Jacobsen, L.B. (2024). Ansvaret for tidens kriser skal ikke løftes af de unge alene. Interview med Birgit Bundesen. Politiken, 27. juni, 2024.

https://politiken.dk/annoncoerbetalvindhold/roskilde_festival/art9951118/Roskilde-Festival-Ansvaret-for-tidens-kriser-skal-ikke-l%C3%B8ftes-af-de-unge-alene

Dehn, B.A. (2021). I psykiatrien kan litteraturen noget, som hverken piller eller terapi formår. Interview med bl.a. Anna Rieder og Birgit Bundesen. Information, 5. november 2021, <https://www.information.dk/kultur/2021/11/psykiatrien-kan-litteraturen-hverken-piller-te-rapi-formaar>.

Bundesen, B., Tomsen, D.V., Rosenbaum, B. & Kristensen, K. (2019). Deltagelse i skrivegrupper kan styrke recovery. Tidsskrift for Dansk Sundhedsvæsen, 95(7), s. 24-33. <https://dssnet.dk/artikler/det-nae-re-sundhedsvaesen/deltagelse-i-skrivegrupper-kan-styrke-recovery>

Brinkmann, S. (2023, maj) Vidste du, at man kan få det bedre af at skrive? Podcast med Anna Rieder og Birgit Bundesen. DR Brinkmanns Briks. <https://www.dr.dk/lyd/p1/brinkmanns-briks/brinkmanns-briks-2023/brinkmanns-briks-vidste-du-man-faar-det-bedre-af-at-skrive-11032321223>